

**LAULAMISEN MERKITYS ALAKOULUN
MUSIIKINOPETUKSESSA**

Matilda Kangas
Kandidaatintutkielma
Musiikkikasvatus
Jyväskylän yliopisto
Kevätlukukausi 2017

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta Humanistinen tiedekunta	Laitos Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitos
Tekijä Matilda Kangas	
Työn nimi Laulamisen merkitys alakoulun musiikinopetuksessa	
Oppiaine Musiikkikasvatus	Työn laji Kandidaatintutkielma
Aika Kevätlukukausi 2017	Sivumäärä 29
Tiivistelmä <p>Tutkin kandidaatintutkielmassani laulamisen merkitystä alakoulun musiikinopetuksessa. Suomen kouluissa oppiainetta kutsuttiin vuosisatojen ajan lauluksi, ja nimen vaihtuessa musiikiksi muuttuivat oppiaineen sisällöt myös melko radikaalisti.</p> <p>Olen kiinnostunut laulunopetuksesta ja laulamisen merkityksestä alakouluikäisten oppimiseen. Laulujen ja leikkien avulla voidaan opetella monia asioita, ilman, että edes huomaamme opettelevamme uutta. Vuoden 2014 perusopetuksen opetussuunnitelma painottaa edellisiä opetussuunnitelmia enemmän laaja-alaiseen oppimiseen ja luovuuteen. Tämä antaa opettajille uusia mahdollisuuksia oppiaineiden yhdistelyyn. Laulamisen ei tarvitse rajoittua ainoastaan musiikintunneille, vaan musiikkia voidaan integroida lähes minkä tahansa oppiaineen kanssa.</p>	
Asiasanat – laulunopetus, laulaminen, alakoulu, musiikinopetus, perusopetuksen opetussuunnitelma	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto	
Muita tietoja	

Sisällysluettelo

1 Johdanto.....	4
2 Historiaa laulun merkityksestä peruskoulussa.....	6
3 Opetussuunnitelmat.....	9
4 Laulunopetus.....	12
4.1 Laulaminen alakoulussa.....	14
4.2 Lastenmusiikki.....	18
4.3 Laululeikit ja lastenlorut.....	19
5 Opettaja laulunopettajana.....	22
5.1 Työelämän odotukset.....	22
5.2 Opintojen antamat valmiudet.....	23
6 Pohdinta.....	26

Lähteet

1 JOHDANTO

Koulun musiikinopetus ja sen sisältö on muuttunut huomattavasti viime vuosikymmenien aikana. Koulun musiikinopetus keskittyi vuosisatoja pelkästään laulun opetukseen. Syksyllä 2016 käyttöön otetun perusopetuksen opetussuunnitelma opetussuunnitelman avainsanoja ovat monilukutaito, ilmiöpohjainen oppiminen ja laaja-alaisuus. Tutustuessani uutteen opetussuunnitelmaan huomasin, että musiikin opetussuunnitelma keskittyy yhä enemmän soitto- ja teknologiataitojen kehittämiseen ja yksityiskohtaiset vaatimustasot laulun ja soiton osalta, joita vielä vuoden 2004 opetussuunnitelmassa näkyy, on poistettu.

Ihmisellä ei alun perin ollut elimiä äänentuottoa varten, mutta luonnollisten toimintojen, kuten naurun, itkun ja yskimisen aiheuttamat paineenmuutokset kurkunpäässä saivat aikaan ääntelyä, josta kehittyivät sanat ja puhe. Puheen eri äänentasot ja sävyt saivat aikaan laulun. Ihminen alkoi laulaa joko ilosta tai surusta, tuutulauluja pienokaiselleen, ajanvietteeksi, sekä häissä tai hautajaismenoissa. (Vaalio 1997, 9.)

Laulamisella on ollut suuri rooli elämässäni aina. Merkittävimmät muistoni alakoulussa laulamisesta alkavat kolmannelta luokalta, jolloin aloitin lukioon saakka kestäneen taipaleeni musiikkiluokkalaisena. Lauoimme lähes päivittäin, eikä laulaminen rajoittunut ainoastaan musiikintunneille. Luokassamme kaikki lauloivat yhdessä eikä ketään painostettu esiintymään luokan edessä yksin, ellei niin halunnut. Luokkamme opettaja osasi musiikin avulla muovata luokastamme tiiviin ja toimivan ryhmän, jossa oppilaat nauttivat laulamisesta. Kolmannelta luokalta alkanut yhteinen taival jatkui yläkouluun, missä musiikinopetus muuttui soittopainotteisemmaksi. Yhdessä laulaminen jäi vähemmälle huomiolle, mutta useiden vuosien yhteistyö ja yhteismusisointi oli rakentanut luokastamme toimivan tiimin, joka pystyi toimimaan yhdessä tilanteessa kuin tilanteessa, musiikintunnilla ja muualla koulussa. Luokkamme erikoislautuinen yhteishenki huokui sekä opettajille että muille oppilaille.

Koen että laulun opetus alakoulusta lähtien on tärkeää, mutta luulen että tämän hetken koulussa laulun merkitys on unohtunut teknologian ja bändisoittimien yleistyessä koulun musiikintunneilla. Varhaiskasvatuksessa lauletaan ja leikitään paljon, mutta oppilaiden astuessa koulumaailmaan, muuttuu heidän maailmansa suorituspainotteisemmaksi eikä välttämättä muiste-

ta, että suurimmaksi osaksi päivästä 7-vuotiaalle kouluun totuttelevalla lapsella leikkimisen tulisi olla vielä hänen työtään.

Kandidatutkielmaa tehdessäni tärkeiksi teoksiksi aihetta koskien nousivat Pihkaisen kirjoittama *Opas lasten laulamiseen* (2011) sekä Aholan ja Nikulaisen toimittama *Aika laulaa lapsen kanssa* (2010). Pihkainen on tehnyt pitkän uran lasten kanssa helsinkiläisen Cantores Minores - lapsikuoron johtajana ja kirjoittanut kirjaansa kattavasti ohjeita lasten laulunopetukseen. *Aika laulaa lapsen kanssa* on koottu useiden musiikkipedagogien ja asiantuntijoiden artikkeleista liittyen lastenmusiikkiin ja koulussa laulamiseen, ja antaa lukijalle kuvan siitä, kuinka lasten innostuneisuus laulamiseen ja aikuisten suhde lasten lastenmusiikkiin sekä koulujen laulunopetukseen on muuttunut vuosien varrella.

2 HISTORIAA LAULUN MERKITYKSESTÄ PERUSKOULUSSA

Lähes neljän sadan vuoden ajan laulu oli suomalaisissa kouluissa pakollinen oppiaine, ei musiikki. Kosonen (2012) esittelee suomalaisen koulutuksen historiasta neljä eri ajanjaksoa jotka ovat olleen merkittäviä laulunopetuksen kehityksessä. Näistä ensimmäinen kesti keskiajalta aina 1850-luvulle saakka, jolloin koulu oli kirkon ohjauksessa suomenkielisen koululaitoksen perustamiseen saakka. Kirkko ohjeisti opetuksen käytäntöjä ja sisältöjä vahvasti, eikä kaikilla ollut mahdollisuutta osallistua koulunkäyntiin. Vuonna 1863 alkoi noin 90 vuoden pituinen kansansivistyksen aikakausi, joka oli laulun aseman ja laulunopetuksen sisällön kannalta aikakautena merkittävien. (Kosonen 2012, 2.)

Toisen maailmansodan jälkeen Suomesta alettiin rakentaa hyvinvointiyhteiskuntaa, ja vaikka yhtäläiset koulutusmahdollisuudet jäivät tällöin vielä ajatuksen tasolle, oli pyrkimys tasa-arvoiseen koulutukseen tavoitteena jo silloin. Oppiaine kulki vielä nimellä laulu, mutta opetukseen lisätiin musiikinkuuntelua ja soittimia. Vuonna 1970 ensimmäisen peruskoulun opetussuunnitelman myötä oppiaineen nimi muuttui musiikiksi. Musiikinkuuntelusta ja soitosta tuli luonteva osa musiikinopetusta, eikä laulu ollut enää yhtä tärkeässä asemassa kuin ennen. (Kosonen 2012, 2.)

Koululaulu lisäsi suomalaislasten lauluintoa ja –taitoa, mutta jotkut se saattoi vieroittaa musiikista kokonaan. Laulu-oppiaineesta annettiin numero, mikä ei aina tehnyt oikeutta oppilaan luontaiselle musikaalisuudelle, tai sen puuttumiselle. Myös usean suomalaisen säveltäjän laulunumero on voinut aikanaan olla suhteellisen vaatimaton. Koulujen laulunopetuksessa ei otettu yksilöllisiä eroja huomioon, ja artikkelissaan *Viikarit musiikin maailmassa – Lasten säveltaide sodan jälkeen* on Häyrynen sitä mieltä, että suomalaiset näyttäisivät edelleen jakaantuvan kolmeen eri musiikilliseen ryhmään; aktiivisesti musisoivaan, passiivisesti nautiskelemaan ja musiikista erossa pysyttelevään. (Häyrynen 2010a, 43.)

Toisen maailmansodan jälkeisten uusien opetusoppien myötä laulaminen ei kadonnut kouluista, mutta opetuksessa pyrittiin kokonaisvaltaisempaan musiikkikasvatukseen ja soittamisen lisäämiseen. Perinteisesti soittimien rooli oli tärkeä varhaiskasvatuksessa, ja nyt myös kouluissa haluttiin aktivoida lapsia, jotka eivät halunneet tai pystyneet laulamaan. (Häyrynen

2010b, 128.) Pihkainen (2011) toteaa, että oppiaineen nimenmuutos heikensi laulun asemaa suuresti. Muutoksen pystyy näkemään myös opetussuunnitelman sisällössä. Ilmaisuu ”voidaan laulaa” esiintyi usein vuoden 1970 peruskoulun opetussuunnitelmassa, mikä kertoo muiden työtapojen kuin laulamisen merkityksen kasvusta musiikinopetuksessa. (Pihkainen 2011, 7.)

Kartiovaaran (2013) valitessa aiheitaan kandidaatintutkielmaansa laulun opettamattomuudesta koulussa oli hänelläkin mielikuva, ettei laulua opeteta tarpeeksi koulussa. Hän sai selville, että monien tutkimustulosten mukaan peruskoulun musiikintunneilla laulunopetus on vähentynyt. Soitinmusiikin kasvava kiinnostus, opettajien tietämättömyys ja ajanpuute ovat erityisesti syynä laulamisen vähentymiselle. Peruskoulun tarkoituksena on sivistää oppilaita ja opettaa musiikin saralta muutakin kuin laulutaitoa, joten Kartiovaara ei koe, että laulu -oppiaineen muuttaminen musiikiksi olisi ollut huono päätös. (Kartiovaara 2013, 28.)

Bändisoitinten soittaminen vie nykyisin entistä enemmän aikaa kouluissa, ja tämän takia Auvinen (2009) kokee, että laulun asema kouluissa on heikentynyt. Auvinen on huomannut, että etenkin perinteisten vanhempien laulujen, kuten kansanlaulujen osuus on vähentynyt, ellei hävinnyt melkein kokonaan koulujen musiikintunneilta. Yhä useammin opettajat törmäävät tosiasiaan, että perinteiset kansanlaulut ovat tämän päivän nuorille tunnistamattomissa. Musiikin oppikirjoihin yritetään yhä enemmän sisällyttää nykyajan kuumia listahittejä ja muita pop- ja rockmusiikin helmiä. (Auvinen 2009, 6.) Lindeberg on kuitenkin sitä mieltä, että vaikka eri instrumentit ovat tulleet yleisesti koulukäyttöön jo yli kaksi vuosikymmentä sitten, on laulamiseksi ollut johtoasema musiikillisten työtapojen joukossa. Laulamiseksi ei tarvita erityisvälineistöä, sillä jokainen kantaa tätä arvokasta instrumenttia aina mukanaan. (Lindeberg 2005, 106.)

Kesseli mainitsee teoksessaan *Karaoken ABC: Kun Suomi tarttui mikkiin* (2007) Reetta Ristimäen ja Markku Arokannon vuonna 2004 kehittäemän koululaulukaraoken, jonka tarkoitus on vapauttaa laulajia pelosta, joka kenties on peräisin lapsuuden musiikintunneilta. Ristimäki on seurannut koululaitoksen ja musiikinopetuksen muutoksia jo vuosia ja huomannut, että koulun musiikkikirjat ovat vaihtaneet ohjelmistoaan. Ristimäki kokee, että tämän päivän musiikinopetuksessa korostuu liikaa iskelmällisyys, bändisoitto ja rytmisoitto melodian kustannuksella. Ennen laulunopetus oli hyvin autoritääristä, mikä on usealle aiheuttanut traumoja koulun musiikinopetuksesta. Koululaulukaraoken pyrkimys on päästä vanhoista kouluaikojen traumoista eroon huumorin kautta. Laulut ovat tuttuja vuosien takaa ja niiden avulla luodaan

uusia positiivisia muistoja, kun lauluja tapaillaan yhdessä tutun ryhmän kanssa. (Kesseli 2007, 82–83.)

Tänä päivänä opettajankoulutuksessa pidetään tärkeänä löytää oppilaille mahdollisimman monia erilaisia tapoja oppia, eikä oppilaiden tekeminen vain siksi, että opettaja käskää, ole enää täysin itsestään selvää. Opettajan pehmeämmän auktoriteetin voi nähdä sekä positiivisena että negatiivisena asiana. Toisaalta se lähentää opettajan suhdetta oppilaisiinsa, mutta toisaalta saattaa aiheuttaa ongelmia esimerkiksi ryhmän hallinnassa. Yhdyn Auvisen huoleen perinteiden laulujen katoamisesta musiikintunneilla. Musiikin kirjoihin pyritään usein sisällyttämään monipuolista materiaalia, joista löytyy sekä nykypäivän hittejä että perinteisempiä lauluja, mutta usein oppilaille radiosta ja muusta mediasta tutut kappaleet vievät voiton.

Suomalaisen lauluperinteen säilyttämiseksi on tartuttu myös konkreettisesti toimeen. Esimerkiksi *Maakuntalaulut heräävät uudestaan eloon!* – hanke pyrkii uudistamaan maakuntalauluja monimediallisen tarinankerronnan keinoin. Laulut ovat osa maakunnan identiteettiä ja perinteitä, joten ne ansaitsevat puhutella ja koskettaa myös tämän päivän nuoria. Hankkeen konsepti on modernisoida laulut pop-sovitukseen 2010-luvulle artistien esittämänä, jotka palaavat laulujen myötä juurilleen. Hankkeen tavoite on lisätä tietoisuutta maakuntien kulttuuriperinteistä interaktiivisin keinoin ja nostaa kappaleet ansaitsemaansa suosioon. Hankkeen puitteissa on myös aloitettu koululaiskiertue, joka kiertää ympäri Suomea innostamassa lapsia ja nuoria tutustumaan maakuntalauluihimme. (maakuntalaulut.fi, 2017.)

3 OPETUSSUUNNITELMAT

Syksyllä 2016 voimaan astuneessa Perusopetuksen opetussuunnitelmassa (POPS 2014) painotetaan toiminnallista musiikin opetusta, ja sen tehtävänä on luoda edellytyksen monipuoliseen musiikilliseen toimintaan ja aktiiviseen kulttuuriseen osallisuuteen. Musiikinopetuksessa tulee tarjota mahdollisuuksia äänen ja musiikin parissa toimimiseen sekä muuhun luovaan tuottamiseen, kuten säveltämiseen. Oppilaiden tulee opiskella musiikkia monipuolisesti, mikä edesauttaa heidän kehittymistään ilmaisutaidossa. (POPS 2014, 141.)

Vuoden 2004 Perusopetuksen opetussuunnitelmassa painotetaan fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvallista, oppilaan kasvua ja terveyttä tukevaa oppimisympäristöä, toteaa Emmi Rajala kandidaatintutkielmassaan (2014). Jotta tämä mahdollistuisi, on opettajalla haasteena löytää tasapaino sen välillä, kuinka varovainen oppilaan tulisi olla oman äänensä kanssa. Opettajan vastuulla on pitää huoli siitä, että oppilaat myös omatoimisesti tarkkailevat oman instrumenttinsa laulukuntoa. Joskus ylivarovaisuus voi olla esteenä sallivan ja kannustavan ilmapiirin muodostumiselle. (Rajala 2014, 29.)

Vaikka opetussuunnitelmat määrittelevät musiikkikasvatukselle tavoitteita monella eri tavoin ja laaja-alaisesti, on Anttilan ja Juvosen (2003) mielestä kuitenkin huomattava, että luokassa toimiva opettaja on itse juuri se, joka ratkaisee painotuksen eri musiikkien suhteen ja tekee käytännön valinnat. Oppilaiden ja opettajan mielimusiikkien välillä on aina tietynlainen ristiriita. Anttila ja Juvonen selostavat, että näin tulee tietyllä tasolla ollakin, sillä opettajan työ tähtää oppilaiden musiikillisen maailmankuvan laajentamiseen. Toisin sanoen opettajan tehtävä on saattaa oppilas sellaisiin tilanteisiin, joissa nämä musiikkiskeemat joutuvat alitajuisesti tapahtuvan prosessoinnin tai uudelleen arvioinnin kohteeksi. (Anttila & Juvonen 2003, 182.)

Vuosiluokkien 1–2 kohdalla vuoden 2014 opetussuunnitelmassa mainitaan, että musiikin opetuksen tulee tukea kinesteettisen ja auditiivisen hahmottamiskyvyn, myönteisen musiikkisuhteen sekä terveen äänenkäytön kehittymistä. Laulamisen, soittamisen, säveltämisen, musiikki liikunnan ja kuuntelun yhteydessä saadut kokemukset toimivat musiikkikäsitteiden ja ilmaisukeinojen oppimisen perustana. (POPS 2014, 141.) Vaikka yksityiskohtaisemmat vaatimuk-

set oppilaiden laulutaidoista tietyillä luokka-asteilla on opetussuunnitelmasta poistettu, painotetaan siinä edelleen laulamisen, leikkimisen ja musiikkiliikunnan tärkeyttä.

Vuoden 2014 opetussuunnitelma painottaa tavoitteissaan oppilaan ohjaamista luontevaan äänenkäyttöön sekä laulamisen ja soittamisen opetteluun ryhmän jäsenenä. Opettajan tulisi myös innostaa oppilaita tutustumaan musiikilliseen kulttuuriperintöönsä laulaen liikkuen ja leikkien sekä nauttimaan musiikin esteettisestä, historiallisesta ja kulttuurisesta monimuotoisuudesta. Musiikin oppimisympäristöihin ja työtapoihin liittyvissä tavoitteissa opetussuunnitelmassa nostetaan esille oppimisen ilo, myönteiset musiikkikokemukset ja –elämykset sekä luovaan ajatteluun rohkaiseva ilmapiiri, jotka innostavat oppilaita kehittämään musiikillisia taitojaan. Kun musiikin opetuksessa luodaan oppimista ja osallisuutta edistäviä yhteismusiisoinnin tilanteita, saadaan näin oppilaiden yhteistyötaitoja, oma-aloitteisuutta ja itsetuntoa vahvistettua. (POPS 2014, 141–143.)

Vuosiluokilla 3–6 opetussuunnitelmassa tavoitteeksi on kirjattu ohjata oppilasta luontevaan äänenkäyttöön sekä laulamiseen. Oppilasta tulee rohkaista improvisoimaan, kannustaa keholliseen musiikin ja tunnetilojen ilmaisuun kokonaisvaltaisesti liikkuen, ohjata tunnistamaan musiikin vaikutuksia hyvinvointiin sekä huolehtimaan musisointi- ja ääniympäristön turvallisuudesta. Musiikintunneilla tavoitteena on luoda pedagogisesti sellainen opiskelukokonaisuus, joissa erilaiset työtavat, yhteismusiisointi ja muu musiikillinen yhteistoiminta ovat mahdollisia jokaiselle oppilaalle. Ennakkoluuloton ja luovaan ajatteluun rohkaiseva ilmapiiri, myönteiset kokemukset sekä oppimisen ilo nousevat tärkeiksi teemoiksi musiikin opetussuunnitelmassa läpi alakoulun. (POPS 2014, 263–265.)

Nykyisen opetussuunnitelman suuri muutos verrattuna vuoden 2004 opetussuunnitelmaan oli laaja-alaisen osaamisen nostaminen koko peruskoulun opetuksen keskiöön, huomauttaa koulujen musiikinopettajat (KMO) verkkosivuillaan. Vuoden 2014 opetussuunnitelman uudistamisen idea on saada koulu ja opettajat muuttamaan omaa toimintaansa. On tärkeää, että koulukohtaiset opetussuunnitelmat luodaan itse, jotta ne eivät jäisi paperiksi mappiin, vaan aidosti johtaisivat koko kouluyhteisön oppimiseen. Hyvä pedagogi tietää, että uuden oppiminen vaatii omalta mukavuusalueelta poistumista, ja niin myös uusi opetussuunnitelma on opettajalle uuden oppimisen paikka. Opetussuunnitelman perusteet toimii pohjana varsinaiselle opetussuunnitelmalle, jossa kuvataan, miten opetus järjestetään käytännössä kussakin koulussa. (KMO 2016.)

Luonteva äänenkäyttö ja laulaminen mainitaan opetussuunnitelmassa sekä 1–2 että 3–6 vuosiluokilla useampaan otteeseen. Opetussuunnitelmaa lukiessa voi siis huomata, että äänenkäytön ja laulamisen opetusta pidetään melko tärkeänä osana alakoulun musiikinopetusta. Opetussuunnitelma on kuitenkin melko väljä, joka jättää opettajalle vapauksia valita kokonaisuuksia omien taitojensa mukaan. Jos opettaja ei koe laulun opetusta tärkeäksi tai tuntee olevansa epäpätevä lasten laulun opetukseen, voi hän jättää sen vähemmälle huomiolle.

Koulujen musiikinopettajien mielestä vanha opetussuunnitelma kysyy, mitä oppilaan tulee oppia, mutta uuden opetussuunnitelman näkökulma kysyy, mitä ja miten opetetaan. Keskiöön nousee oppimisprosessin ohjaaminen ja oppilaan oppimisen tukeminen, ei asiasisältöjen läpikäyminen. Opettajan rooli muuttuu tiedonjakajasta oppilaan oppimisen tukijaksi ja esittäjäksi ja opettamisessa keskitytään opittavien sisältöjen sijasta opittaviin taitoihin. (KMO 2016.)

Musiikillinen toiminta on vuoden 2014 opetussuunnitelmassa edelleen opetuksen lähtökohta ja musiikki mielletään toiminnalliseksi oppiaineeksi. Keskiössä ovat musiikilliset taidot, joiden oppimiseen tarvitaan muun muassa hahmottamista, peruskäsitteiden hallintaa ja tietoja. KMO painottaa, että ainekohtaiseen opetussuunnitelmaan tulisi kirjata, millä konkreettisilla keinoilla ja toiminnalla näihin tavoitteisiin pyritään. Se, kuinka yksityiskohtaisesti ja tarkasti opetussuunnitelma kirjataan, on kuitenkin tehtävä harkiten, ettei opetussuunnitelma rajoita opettajan mahdollisuutta muovata opetustaan tarkoituksenmukaiseksi liikaa. (KMO 2016.)

4 LAULUNOPETUS

Useimmat ihmiset rakastavat laulamista ja musiikkia. Nykypäivän musiikintuntemuksen valossa voidaan sanoa, että musiikin melodia ja rytmi vaikuttavat mielialaamme ja kehoomme, ja jo muinaissuomalaiset uskoivat, että sanoissa asuu muutoksen voima. (Kesseli 2007, 109.)

Usein voimme kuulla aikuisten toteavan olevansa täysin kykenemättömiä laulamaan tai epämusikaalisia. Pahimmassa tapauksessa heihin on lyöty tällainen leima lapsuudessa opettajan toimesta, ja he uskovat näin vielä aikuisiässäänkin. Pihkaisen (2011) mukaan suurin syy ”nuotin vierestä” laulamiseen on rohkaisun ja laulamisen kokemuksen puute. Varhaislapsuudessa kodin antama esimerkki lauluäänestä on hyvin tärkeä lapsen äänelliselle kehitykselle. Myöhemmin hyvän lauluäänimallin kuulemisen lisäksi tärkeään asemaan nousee osaava ja lapsen henkilökohtaiset ominaisuudet huomioonottava laulunopetus. (Pihkainen 2011, 23.)

Kaikki voivat oppia laulamaan ja ihmisten leimaaminen laulutaidottomiksi on tarpeetonta. Kirjassaan *Opas lasten laulamiseen* (2011) Pihkainen huomauttaa, että vain muutamalla promillella ihmisistä on jokin elimellinen tai neurologinen ongelma, joka tekee laulamaan oppimisen mahdottomaksi. Kaikkein hedelmällisimmät oppimistulokset lasten laulunopetuksessa saavutetaan, kun opetustilanteissa vallitsee innostava, peloton ja rohkaiseva ilmapiiri. Laulamiskehityksen vauhdittamiseen tarvitaan opettajan lauluäänimalleja, ja jos laulamista halutaan opettaa tehokkaasti ja terveyttä vaarantamatta, on opetuksessa otettava lasten persoonalliset ja äänelliset erot huomioon. (Pihkainen 2011, 4.)

Pihkainen muistuttaa, että laulaminen on taito, jonka kehittämiseen tarvitaan asiantuntevaa opetusta. On tärkeää, että lapsille opetetaan hyvän äänenkäytön perusteita niin, että he pystyvät koko elämänsä ajan tuottamaan ääntä laulaen tai puhuen selkeällä, ilmaisuvoimaisella ja kestäväällä tavalla. Yhtä tärkeää kuitenkin on, että lapset saavat myös laulaa spontaanisti ilman aikuisten antamia tavoitteita ja ohjeistuksia. (Pihkainen 2011, 3.)

Laulutaito ei ole synnynnäinen lahja, joka joillakin on ja joillain ei, vaan laulaminen on opettavissa oleva taito. Lapset oppivat laulamaan matkimisen avulla, ja laulun, kuten muidenkin musiikillisten taitojen oppimisessa tarvitaan yksinkertaisesti harjoittelua ja pätevää opetusta.

Mitä enemmän lapsi saa mahdollisuuksia laulamiseen, sitä paremmaksi hän kehittyy laulamissa ja nauttii siitä. Lapsen laulutaidon kehitykseen vaikuttavat lauluäänimallien ja kokemuksen lisäksi myös itsetuntoon liittyvät asiat, kuten rohkeus kuuluvaan äänentuottoon ja fyysiset ominaisuudet kuten kuullon ja äänentuottoelimistön ominaisuuden ja niiden mahdolliset ongelmat. Laulun opettajan tulee tiedostaa kaikki nämä osa-alueet myös yksilötasolla, vaikka laulunopetusta annettaisiin ryhmämuotoisena. (Pihkainen 2011, 16–17.)

Pitkän uran laulopedagogina tehnyt Maija Hapuoja (2015) on huolestunut erityisesti nuorten tavasta käyttää ääntään. Uransa aikana hän on kuullut monenlaisia artistin alkua, jotka ovat laulaneet kauan bändeissä liian kovaan ääneen ja ylittäneet äänivaransa niin, että ääni ei kuulosta enää terveeltä. Hapuojan mielestä äänen kouluttamisen tarpeellisuudesta ja virheellisen äänenkäytön vaaroista tulisi kertoa jo kouluissa enemmän. Hapuoja painottaa kehonkäyttöä laulamisen apuna. Oikean perustekniikan opiskeleminen on tärkeää taidoista, iästä, laulutavasta, sukupuolesta tai tyylitavasta riippumatta, eikä koskaan ole liian myöhäistä aloittaa. (Hapuoja 2015, 13.) Kun ääni on tuotettu terveellä tavalla, kestää se pitkäkestoista laulamista väsymättä ja laulaja kykenee käyttämään eri rekisterejä ulottuvalla äänialalla. Äänestä on myös mahdollista erottaa niin tekstit kuin eri sävelkorkeudet ja se on selkeä sekä ilmeikäs. (Pihkainen 2011, 11.)

Pihkainen kokee äänen kauneuden ja muiden laadullisten ominaisuuksien arvioimisen hankalaksi ja jossain määrin tarpeettomaksi. Eri kulttuureissa ja samojen kulttuurien eri laulutyyliissä äänen kauneus koetaan usein eri tavoin. Jossain ihannoidaan kiinteää lauluääntä, toisaalla käheää. On tärkeää, että etenkin lasten kohdalla heidän ääntään ei muokata yhden laulutyylin lähtökohdista. Pihkainen painottaa, että tämä on tärkeää niin musiikillisen kuin äänellisenkin kehityksen näkökulmasta. (Pihkainen 2011, 11–12.) Vielä muutamia vuosikymmeniä sitten etenkin yksinlaulun opiskelun aloitusta annettiin ikäsuosituksia. Nykyään varhaistaan äänellistä koulutusta ei nähdä ongelmallisena. Onhan esimerkiksi musiikkileikkikouluissa hyvin nuoria laulajia. Kuitenkin kaikkina ikäkausina lasten laulunopetuksessa on otettava huomioon laulajan niin fyysinen kuin psyykinenkin kehitys. (Pihkainen 2011, 15.)

Äänen kauneuden ja muiden ominaisuuksien arviointi on alakoulun laulunopetuksessa mielestäni täysin tarpeetonta. Toivon, ettei monessakaan koulussa, etenkin uuden opetussuunnitelman astuttua voimaan, suosita enää laulukokeita tai muitakaan tapoja arvioida oppilaiden

ääntä. Opettajan tulisi pyrkiä luomaan ympäristö, jossa oppilas voi kokea laulamisen ja oppimisen iloa, ja sitä kautta tutustua omaan ääneensä ilman painetta miettiä tuleeko suusta kau niita vai rumia ääniä. Koulun musiikinopetus ei pyri tekemään tulevaisuuden Michael Jacksoneita, vaan antamaan oppilaille keinoja ilmaista itseään ja mahdollisuuksia innostua laulusta ja yhteismusisoinnista. Toki paras palkinto opettajalle on, jos koulun musiikintunnit onnistuvat olemaan kimmoke oppilaalle jatkaa musiikkiopintojaan pidemmälle myös koulun ulkopuolella.

4.1 Laulaminen alakoulussa

Kasvattajien tulisi Pihkaisen (2011) mielestä aika ajoin pohtia antamansa opetuksen seurauksia ja motiiveja, oli kysymys sitten koulun tai kodin antamasta opetuksesta. Koulussa laulaminen tapahtuu ryhmässä, joten lasten lauluopetustilanteissa keskeisiksi nousee ryhmäpedagogiikkaan ja dynamiikkaan liittyvät näkökulmat. On tärkeää painottaa lapsilaulajille, että laulutaidon kehitys vaatii työtä eli harjoittelemista. Opettajan ohjauksen aikana tapahtuvan laulamisen lisäksi on hyvä lauleskella myös kotona. Viimevuosina yleistyneet monet tekniset viihdykkeet kuten tietokoneiden pelikonsolien laulupelit ja karaokelaitteet ovat innostaneet lapsia laulamaan kotona, ja yhdeksi kotona laulamisen hyväksi apuvälineeksi onkin havaittu äänitteen mukana laulaminen. (Pihkainen 2011, 8, 24.)

Kesseli (2007) on haastatellut teokseensa laulopedagogi ja koululaulukaraoken kehittäjää Reetta Ristimäkeä, joka ilmaisee huolensa suomalaisen lauluperinteen katkeamisesta. Kun perinteiset laulut katoavat ihmisten tietoisuudesta, kommunikaatioside eri sukupolvien välillä heikentyy. Ristimäki on nähnyt tämän esimerkiksi vanhusten huolenpidossa; päivittäiset virkistyshetket laulamisineen ovat vanhuksille erittäin tärkeitä, mutta hoitajat eivät tahdo tuntea enää Suomen kansalliseen perintöön kuuluvia lauluja. Ristimäki kokee nykypäivän kuvallisuuden ja yltiövisuaalisuuden määrittävän usein musiikkia liikaa. Hän toteaa, että musiikillinen elämys jää niin tunne- kuin älylliselläkin tasolla tyhjäksi, jos laululla ja esittämisellä ei ole aitoja juuria. (Kesseli 2007, 29.)

Hapuoja (2015) painottaa opettajan ja oppilaan henkisen yhteyden tärkeyttä. On tärkeää, että oppilas tuntee voivansa luottaa opettajan ohjaukseen täysin. Jos opettaja esimerkiksi pelkää

opettajaa, hän saattaa yrittää liikaa, jolloin hän ei kykene rentoutumaan eikä myöskään omaksumaan opetettavia asioita. Molemminpuolinen avoimuus palvelee sekä oppilasta että opettajaa. (Hapuoja 2015, 14.) Hapuoja kirja perustuu yksityistuntien opettamiseen, mutta mielestäni sama pätee myös koulun musiikin tunteihin.

Tapa, jolla opettaja suhtautuu oppilaaseen, on oppilaan ja opettajan välisessä suhteessa tärkeä, koska se vaikuttaa keskeisesti oppilaan persoonallisuuden kehittymiseen. Myös oppilaat tulkitsevat omalla tavallaan opettajan verbaaliset ja nonverbaaliset ilmaisut. Jos oppilaat tulkitsevat opettajaansa myönteisesti, opettaja saa itselleen ammatillista minäkäsitystään vahvistavaa palautetta ja näin opettaja ja oppilas luovat ympärilleen hyvää opiskeluilmapiiriä. (Tulamo 1993, 101–103.) Kun oppilas aistii, että opettaja on omistautunut ja aidosti innostunut työstään, näkyy se myös oppilaan tuloksissa (Hapuoja 2015, 14).

Tulamo (1993) on sitä mieltä, että liian suorituspainotteisessa opiskelussa saattaa musiikillisilta taidoiltaan ja valmiuksiltaan keskimääräistä heikompi lapsi kokea itsensä pätemättömäksi. Jos ympäristön tärkeät lähihenkilöt, kuten vanhemmat ja opettaja, vielä suorasti tai epäsuorasti vahvistavat tätä käsitystä, voi oppilaille muodostua negatiivinen käsitys itsestään musiikinopiskelijana. Tilanne saattaa vaikuttaa myös siihen, miten oppilas musiikin saralla kehittyy, kuinka mielekkääksi oppilas kokee musiikin opiskelun ja millaisiksi hänen asenteensa kehittyvät musiikkia kohtaan. Itsearvostus kytkeytyy onnistumisen kokemuksiin, ja musiikillisen kasvun ydin on myönteisen musiikillisen minäkäsityksen kehittyminen. (Tulamo 1993, 11–12.)

Kun oppija luottaa omiin mahdollisuuksiinsa sillä hetkellä opeteltavan asian oppimisessa, hänen motivaationsa kohoaa ja tuloksena on mitä todennäköisimmin oppimista. Opettajan suhtautuminen oppilaaseensa on ratkaisevassa asemassa, kun tarkastellaan oppitunnin tunnelmaa ja oppimisilmapiiriä. Laulaessaan oppilas joutuu paljastamaan itsestään ja olemuksestaan hyvinkin herkkiä osa-alueita. Opettaessaan opettaja operoi minäkäsityksen parissa, koska toimiessaan oppimistapahtumassa oppija rakentaa informaatiota aikaisempien kokemusiensa, taitojensa ja tietojensa perusteella. Kaikki arviointi, joka kohdistuu oppilaan musiikin alueella suoritettuun toimintaan, kytkeytyy vahvasti hänen persoonaansa. Tämä tarkoittaa sitä, että yksi opettajan tärkeimmistä ominaisuuksista on hienovaraisuus. (Anttila & Juvonen 2002, 61.)

Lindeberg kertoo väitöskirjassaan (2005), kuinka vokaalisen minäkuvan pohja rakentuu ensimmäisten kouluvuosien ja varhaislapsuuden kokemusten varaan. Lapsuudenperheen ja koulun suhtautuminen laulamista kohtaan värittävät lapsen näkemystä laulamisen merkityksestä. Yleensä peruskoulun alkuvuosina laulaminen on mukavaa ja oppilaiden kokemukset laulamisesta ovat myönteisiä, joten opettajan merkitys laulamaan innostamisesta on suuri. (Lindeberg 2005, 148.) Huonot lähestymistavat lasten laulamiseen saattavat olla vahingollisia niin fyysisesti kuin psyykkisestikin, mutta hyvillä opetusmetodeilla lapsia voidaan innostaa laulamaan. Lapsen psyykkisiin ominaisuuksiin on syytä kiinnittää erityisesti huomiota yksinlaulutilanteissa. (Pihkainen 2011, 21.)

Lapsia ei tule koskaan pakottaa yksinlauluun. Lasten yksinlauluesitysten tulisi tapahtua kannustavassa ilmapiirissä ja laulajan omasta halusta. Laulamisen tulee tuottaa iloa. Vielä ennen kouluikää lapset yleensä laulavat spontaanisti ja estoitta, mutta kouluikässä itsekritiikki yksinlaulamista kohtaan kasvaa. Kuitenkin monilla kouluikäisilläkin on halu laulaa ryhmän edessä jopa yksin, jännityksestä huolimatta. Onnistunut yksinlauluesiintyminen ja jännityksen voittaminen tuottavat suuren onnistumisen tunteen. Mahdolliset parannusehdotukset lapsen laulamisesta tulee antaa hellävaraisesti. Oman äänen arviointi voi tuntua yhtä henkilökohtaiselta kuin kommentointi ulkonäöstä. (Pihkainen 2011, 24–25.)

Kuultavien äänimallien merkitys on suuri laulutaidon kehittämisessä. Vaikka aikuisen ja lapsen äänielimistöissä ja äänentuottomekanismissa ei ole suuria eroja, ei liiallisen aikuisäänen matkiminen ole lapselle suositeltavaa. Esimerkiksi ihannoidessaan suosittua aikuista lauluidoliaan lapsi saattaa yrittää muodostaa turhan aikuismaista laulusävyä omalla äänellään ja toistaa idolinsa laulumaneereja. Nais- ja miesopettajilla on erilaisia heikkouksia ja vahvuuksia toimiessaan lapsen äänellisenä esimerkkinä. Lapsen on helpompi samaistaa oma äänensä naisääneen, joka soi samassa oktaavialassa. Esimerkiksi yksittäisten sävelten ja melodianpätkien toistaminen on helpompaa naisopettajan esimerkin mukaan kuin jos lauluesimerkkiä antaa mies. Toisaalta riski lapsen liialliseen äänelliseen samaistumiseen, kuten liian aikuismaisen, tumman äänensävyyn tai laajan vibraton matkimiseen on suurempi. Miesopettajan laulaessa lasta matalammassa oktaavialassa lapsen riski liialliseen aikuisääneen pienenee, mutta sävelten toistaminen miesäänimallista on haastavampaa. (Pihkainen 2011, 34.)

Pihkainen korostaa laulumateriaalin merkitystä lapsen laulamiseen innostamiselle ja laulutaidon kehitykselle. Laulujen vaatimustason tulee olla sopiva, sillä jos laulumateriaali on turhan haasteellista tai liian helppoa, jäävät onnistumisen ja oppimisen kokemuksen laulunopiskelussa vähäisiksi. Isoa ryhmää opetettaessa on ohjelmistossa hyvä olla monia erityyppisiä kappaleita ja ohjelmiston valinnassa on kiinnitettävä huomiota myös ääntä kehittävään haasteellisuuteen ja äänialan sopivuuteen. (Pihkainen 2011, 35.)

Pihkainen tuo esille myös eri tekstisisältöjen huomioinnin lasten laulumateriaalissa. Jos murrosikäisten lauluohjelmisto käsittää vain lastenlauluja, voi nuorten lauluinto hiipua melko nopeasti. Ei ole myöskään väärin kysyä mielipidettä suoraan oppilailta. Vaikka kysyttäessä vastaus olisikin usein ”kivoja lauluja”, voi lauluehdotusten kysyminen lapsilta olla hedelmällistä. Kivan löytäminen ja määrittäminen voi joskus olla hankalaa ja tarkoittaa eri asioita eri lapsilla, mutta Pihkainen katsoo, että tätäkin on hyvä selvittää, sillä laulutaidossa kehittymisen tulee olla myös mukavaa. Pihkainen tuumii kuitenkin, että joskus lapsien kuulee laulavan asioista, joiden ei toivoisi kuuluvan lapsen kokemusmaailmaan, joten opettajan tulee tarkistaa, että laulujen tekstisisällöt sopivat lasten kehitysvaiheeseen. (Pihkainen 2011, 35.) Antamalla oppilaille mahdollisuuksia vaikuttaa oppituntien lauluvalintoihin, voidaan sen kautta saada lisämotivaatiota laulun opiskeluun (Auvinen, 2009, 10).

Rajala (2014) painottaa, että lasten ja nuorten kanssa työskentelevän opettajan tulisi olla tarkasti tietoinen lasten ja nuorten äänielimistön ja laulamisen erityispiirteistä. Musiikinopettajalla tulisi olla tarpeeksi ammattitaitoa suhteuttaa laulupedagogiikka, tavoitteet ja menetelmät lasten ja nuorten fyysiseen ja psyykkiseen kehitykseen sopivaksi. Opettajan ja nuoren äänielimistön fysiologia ja toiminta ovat keskenään hyvin erilaiset, joten oman lauluinstrumentin hallinta ei riitä musiikinopettajalle, vaan hänen tulisi olla tietoinen äänenmurroskaudella olevien oppilaiden ääni-instrumentin anatomiasta, haasteista, rajoituksista ja mahdollisuuksista. Kun opettaja on ammattitaitoinen, nuori voi oppia uudella tavalla nauttimaan äänestään ja käyttämään sitä monipuolisesti ja mielekkäästi ennen ja jälkeen äänenmurroksen. (Rajala 2014, 30.)

4.2 Lastenmusiikki

Lastenmusiikin historiaa on tutkittu Suomessa vähän, vaikka se on ollut korostetusti esillä kulttuuripoliittisella agendalla ja puheissa. Lastenmusiikki on yleensä aikuisten tekemää ja kuvastaa aikuisten käsitystä lapsuudesta. Käsitys lapsuudesta on historiallinen ja kuvaa aikansa yhteiskuntaa ja lasten asemaa siinä. Häyrynen soisi lastenmusiikin olevan musiikiltaan ja tekstiltään haastavaa. Se voi valistaa ja jalostaa, tai painottua iloiseen yhdessäoloon. Lastenmusiikilla on omat puolestapuhujansa, mutta eri kulttuuristen vähemmistöjen lasten ääni kuuluu Suomessa huonommin. (Häyrynen 2010, 10.)

Häyrysen mukaan lastenmusiikkia on kaikki sellainen musiikki, jota on esitetty lapsille tai lapset ovat esittäneet. Se ei ole mikään tyyli tai genre, eikä sen tarvitse olla varta vasten lapsille tehtyä. Eri aikojen lastenmusiikki on parhaimmillaan pystynyt kohtaamaan lasten oman kokemusmaailman, mutta Häyrynen muistuttaa, että lastenmusiikin ei tarvitse rajoittua lasten omiin elämyksiin, vaan se voi avustaa lapsia ymmärtämään koko todellisuutta. Kaiken lastenmusiikin ei tarvitse myöskään olla iloista, koska myös lasten elämään kuuluu suru ja muut tunteet. (Häyrynen 2010, 10.)

Lastenmusiikintekijät alkoivat uudistaa laulujensa sisältöä 1970-luvulla, jotta sanoitukset vastaisivat muuttunutta lapsuuskäsitystä paremmin. Aiheet muuttuivat perinteisistä opettavaisista lauluista aiheisiin, jotka olivat peräisin lasten omasta maailmasta. Lisäksi lastenmusiikkia sävellettiin aikuisten kirjoittamien tekstien lisäksi myös lasten omiin satuihin ja loruihin. 1980-luvun taitteessa lastenlevyjen suuri suosio hiipui. Lapsille suunnatun musiikin tarjonta alkoi vähentyä osaltaan siksi, että kaupallinen nuorisomusiikki tuli osaksi yhä pienempien lasten maailmaa. Musiikillisesti monipuolisia ja sanoituksensa lasten maailmasta ammentavia lastenlauluja on tästä huolimatta tehty runsaasti 1970-luvun jälkeenkin. Perinteiset 1900-luvun alkupuolella sävelletyt perinteiset lastenlaulut ovat edelleen suosiossa, ja uusia versioita kehitellään jatkuvasti. (Henriksson 2010, 156–157.)

Viime aikoina on käyty paljon keskustelua siitä, mikä on sopivaa musiikkia alakouluikäisille ja millaista musiikkia musiikin opettajien pitäisi koulussa lapsille esitellä. Opettajat pyrkivät pitämään musiikintuntien ilmapiirin rentona ja vapaana, ja usein opettajat kysyvät oppilailta itseltään mielipiteitä laulettavasta tai soitettavasta musiikista. Nykypäivän ongelma tuntuu olevan kuitenkin se, että radiossa soiva musiikki ei välttämättä aina ole sopivaa lasten korville kuultavaksi, eikä sen myötä sovi myöskään koulussa laulettavaksi.

Kurki muistuttaa, että lastenmusiikin ja aikuistenmusiikin raja on erittäin häilyvä. Paras musiikki on sellaista, joka toimii niin aikuisille kuin lapsillekin ja Kurki nostaa esille yhtyeet ABBA, the Beatles ja PMMP. Lapsen mieli ei näe musiikkia genreihin rajoitettuna, ja lastenmusiikin tekijän näkökulmasta parasta onkin juuri se, että yleisö seuraa puhtaasti vaistojaan ja on ennakkoluulotonta. Kasvattajan näkökulmasta tärkeää on muistaa se, että lapsia ei pidä myöskään aliarvioida ja Kurki pitää käsittämättömänä ajatusta, että aikuinen pystyy päättämään, mikä on lastenmusiikkia ja mikä ei. Kurki korostaa tarinoiden tärkeyttä lastenmusiikissa. Ilman hyvää tarinaa lastenlaulusta puuttuu se kaikista tärkein, mutta lisäksi hyvä lastenmusiikki pitää sisällään huumoria, viisautta, mielenkiintoisia sovituksia, jännitystä ja hurjia käänteitä. (Kurki 2010, 13.)

Se, minkälainen musiikki asetetaan koulun musiikkikasvatuksen perustaksi muokkaa voimakkaasti oppilaiden kehittymässä olevia musiikkiarvoja, asenteita sekä musiikillista maailmankuvaa. Anttila ja Juvonen (2003) pitävät asiaa äärimmäisen tärkeänä, sillä koulussa soitettu ja laulettu musiikki on osa tulevaisuuden ihmisten yleissivistystä. Lisäksi se tarjoaa oppilaille mahdollisuuden toimia rationaalisesti, analyyttisesti ja tietoisesti valintojaan tehden musiikin monipuolisessa nykytodellisuudessa. (Anttila & Juvonen 2003, 181–182.)

4.3 Laululeikit ja lastenlorut

Yleisesti ottaen laulaminen on osa inhimillistä musiikillista toimintaa, ja se kuuluu osana ihmisen musisointiin kaikissa kulttuureissa. Toimiessaan ihminen muokkaa kuvaa itsestään toimijana ja laulaessaan ihminen muodostaa kuvan itsestään laulajana. Lindeberg muistuttaa, että kuva on kokemusperäinen eli nousee niistä kokemuksista, joita ihmisellä on ja on ollut omasta laulamisestaan. (Lindeberg 2005, 62.)

Laululla voi rytmittää lähes mitä vain liikunnallisia leikkejä, ja musiikki on kautta aikojen ollut mukana lasten monenlaisissa leikeissä. Toisinaan äänenkäyttö luo leikkiin tunnelmaa tai personoi esineen leikkikaluksi. Tämän lisäksi tunnetuista lauluista lapsi saa innostusta ja aiheita uusiin leikkeihinsä. Joskus lauluissa leikki on lähes oleellisempaa kuin itse laulaminen. Monet tämän päivän tutut laulut tunnetaan leikkiliikkeistään, joihin sekä aikuisten että lasten on hauska ja helppo osallistua. Leikki auttaa muistamaan sanoja ja laulun rakennetta, rytmit-

tää laulua sekä tekee laulun kokemisesta kokonaisvaltaisemman elämyksen. Liike auttaa lasta oppimaan monia musiikillisia asioita kuin huomaamatta. (Tolonen 2010, 32–33.)

Tolonen (2010) väittää, että musiikkileikit ovat usein musiikintuntien ulkopuolella tehtyä toimintaa. Peruskoulun aloittavan lapsen musisoinnille on ominaista kuulonvaraisuus, luova kokeileminen ja yhdessä tuotetut muunnelmat, ja lapsi osaa jäsentää ympäröivää äänimaailmaa. Vuonna 2003 kirjoittamassa väitöskirjassaan peruskouluikäisten lasten musiikillisista leikeistä mainitsee Annu Tuovila, että leikkimisen keskeinen tavoite ei ole oppiminen, mutta leikkimiseen voi sisältyä musiikin oppimista. Toisaalta musiikkia voi oppia leikkimättäkin. Lasten musiikkileikit ovat myös vahvasti sidoksissa lasten tunteisiin mediaailmiöihin. (Tolonen 2010, 33; Tuovila 2003.)

Lienee totta, että musiikkileikit jäävät enimmäkseen musiikintuntien ulkopuolella tapahtuvaksi toiminnaksi, mutta en näe sen olevan ongelma, jos alakoulun opettaja kuitenkin pitää leikkimistä ja laulamista tärkeänä. Uusi opetussuunnitelma pyrkii häilyttämään oppiainerajoja, joten laulujen ja leikkien yhdistäminen eri tunneille pitkin päivää voi olla oppilaille virkistävää vaihtelua. Vaikean asian opettelu laulun tai lorun muodossa jää usein paremmin mieleen kirjasta opettelemisen sijaan, ja nämä lorut ovat usein niitä, jotka muistetaan vielä aikuisiällä.

Kartiovaara (2015) on huomannut, että alkuopetuksessa lapset lähtevät kehorytmejä tai liikuntaa sisältäviin laululeikkeihin usein innokkaasti mukaan, jos leikit esitetään hauskaasti ja motivoivasti. Kartiovaaran mielestä on tärkeää kertoa lapsille, mistä asiasta on kyse ja miksi jotain tiettyä asiaa harjoitellaan. Lapsille täytyy tehdä selväksi myös se, että musisoinnissa ja laulamissa kaikki oppivat omalla ajallaan ja tavallaan eikä virheitä tarvitse pelätä. (Kartiovaara 2015, 41.) Kartiovaara on kanssani samoilla linjoilla siitä, että lapsille ei pitäisi painottaa äänenkäytön teknisiä puolia liikaa. Leikkimieliset ja motivoivat lauluharjoitukset ovat hyödyllisiä kaiken ikäisille, jos tekniikkapuoleen ei tartuta liian tiukin säännöin (Kartiovaara 2015, 26).

Kenney (2005) huomauttaa, että lastenlorut ja -laulut ovat erinomainen tapa valmistaa lasta kehittämään lauluääntä. Koska lastenloruja ei varsinaisesti lauleta, antavat ne lapselle erilaisen mahdollisuuden tutkiskella omaa ääntään. Yhdessä ilmeikkäästi loruja lausussa lapsi voi testilla äänensä äärimmäisyyksiä ja huomata, mitä kaikkea äänellä voi tehdä. Lastenlorut jäävät usein mieleen koko elämän ajaksi, ja ne yhdistävät eri sukupolvia. Lastenlorut ovat kuin suuria musiikkiteoksia, mutta pienoismuodossa ja yksinkertaistettuna. Kenney on sitä

mieltä, että lapsilta, jotka ovat kasvaneet ilman lastenloruja ja -lauluja, on kielletty suunnaton lahja. Lorut vaikuttavat lapsen sosiaaliseen, emotionaaliseen, älylliseen, fyysiseen ja musikaaliseen kehitykseen. Kenney toivoo, että tämän päivän vanhemmat ja opettajat laulaisivat yhä lapsilleen, sillä ne ovat todellisia timantteja joita kannattaa hyödyntää. (Kenney 2005, 3–4.)

Opetussuunnitelman painottaessa kokonaisvaltaista oppimista ja oppiaineiden integrointia keskenään tulisi opettajien kiinnittää huomiota lastenlorujen moniin hyötyihin. Musiikillisten hyötyjen lisäksi niiden avulla voidaan edistää esimerkiksi kielen oppimista. Lastenlorut tuovat esiin kielen luontaista rytmiä ja lorujen käyttäminen koulussa pelien, runojen ja laulujen muodossa ovat hauska tapa oppia tietoa (Danielson 2000, 7). Danielson on sitä mieltä, että lorut auttavat lasta kehittymään sujuvaksi lukijaksi ja kirjoittajaksi, koska kielen rytmin ja painotuksien lisäksi lorujen avulla lapsi oppii sellaisia sanoja, joihin ei välttämättä jokapäiväisessä elämässä törmäisi. Lastenlorut kehittävät lapsen mielikuvitusta ja niiden avulla voidaan opetella aakkosia ja yksinkertaisia matemaattisia pulmia. Yhteiset laulut ja leikit koulussa vahvistavat luokan yhteishenkeä sekä opettajan ja oppilaiden välistä suhdetta. (Danielson 2000, 7–8.)

5 OPETTAJA LAULUNOPETTAJANA

5.1 Työelämän odotukset

Laulaminen kuuluu suomalaiseen päiväkotiin ja kouluun. Jokainen Suomessa koulua käynyt, joko kansakoulussa tai 1970-luvulta lähtien peruskoulussa, on muiden oppituntien ohella ollut mukana myös musiikkitunneilla. Lindeberg painottaa, että koulun merkitys laulamissa on huomattava. Koulussa laulettu laulu jäävät usein mieleen koko elämän ajaksi ja koulussa muovautuu kuva omasta laulamista ja laulutaidosta, joka painautuu ihmisen mieleen aikuisiälle saakka. (Lindeberg 2005, 30.)

Lindebergin arkipäivän kokemukset päiväkotien ja koulujen musiikkitunneilta ja lasten laulamisen opettamisesta viittaavat siihen, että musiikkikasvattajalla tulee olla riittävä määrä musiikin taidollisia valmiuksia, jotta työskentely sujuu. Kun opettaja osaa opetettavan laulun hyvin, laulun opettaminen käy sujuvasti. Lindeberg lisää, että kun opettajaopiskelijan suhde omaan laulutaitoon on realistinen ja varma, näkee opiskelija omat mahdollisuutensa lasten laulamisen opettajana hyvinä. Opettajan tehtävä ei ole lannistaa yrittäjiä, vaan innostaa ja houkutella lapset mukaan musiikin maailmaan. (Lindeberg 2005, 98.)

Kritiikki omaa lauluääntä kohti kasvaa lapsella juuri ennen kouluikää (Pihkainen 2011, 21). Tämän vuoksi opettajan rooli ja asenne alakoulun laulun opetuksessa nousee hyvin tärkeäksi ja mielestäni opettajan tulisi pyrkiä luomaan tunneillaan positiivinen ja kannustava ilmapiiri. Yhteislaulut ja laululeikit vaikuttavat positiivisesti yhteishenkeen ja ryhmäytymiseen. Koska alakoulussa usein oppilaat pysyvät samana ryhmänä useamman vuoden ajan, on tärkeää, että oppilaat tulevat toimeen sekä keskenään että opettajan kanssa.

Kuten mikä tahansa muu toiminta koulussa, myös laulaminen tähtää oppimiseen. Oppilaiden tulee voida laulaa lauluja niin usein, että ne juurtuvat oppilaiden kokemuksiin, sillä vain juurtuneilla kokemuksilla on pitkäkestoista merkitystä. Toinen tärkeä oppimisen edellytys on palautteen antaminen ja sen saaminen. Laadukas laulunopetus pitää sisällään välitöntä palautteenantoa, joka suuntaa toimintaa kohti tavoitetta. (Lindeberg 2005, 151.)

Äänenkäyttöön liittyvien sairauksien ja äänenmurroksen aikana tulisi välttää liian intensiivistä äänenkäyttöä. Yksinlaulatusten ja esitysten kohdalla nuorille laulajille on vältettävä tuottamasta pelkoa ja ahdistusta. (Pihkainen 2011, 15.) Opettajan tulee huolehtia siitä, että oppilaat eivät koe painostusta laulamiseen, vaan oppitunnilla on sallittua myös olla laulamatta, jos esimerkiksi äänenmurroksen takia laulaminen tuntuu fyysisesti pahalta (Rajala 2014, 29).

Lindebergin väitöskirjatutkimuksen perusteella voidaan sanoa, että koska ala-asteen aikana maaperä laulamisen ja muun musisoinnin taitojen oppimiselle on hedelmällisempää kuin myöhäisemmällä iällä, tuo se ison haasteen opettajalle. Opettajan on rohkeasti panostettava laulukasvatukseen silloin, kun oppilaille ei vielä ole syntynyt mielensisäisiä, fyysisiä tai sosiaalisia ennakkoluuloja tai esteitä laulamista kohtaan. Opettaja luo myönteisen ilmapiirin, mikä säteilee oppilaisiin ja saa nämä innostumaan laulamista. Laulaminen koetaan toiminnalliseksi ja se luo ryhmähenkeä, jonka avulla yksilö tuntee kuuluvansa joukkoon. (Lindeberg 2005, 107.)

Nykypäivän luokanopettajat ovat yhtä lailla kulttuurivaikuttajia oppilaidensa keskuudessa kuin kansakouluopettajat yli sata vuotta sitten. Opettajan auktoriteettiasema on vuosien varrella muuttunut, mutta Kosonen (2012) muistuttaa, että yksi opettajan tehtävistä on opettaa oppilaita arvostamaan kulttuuriperintöämme ja tämän päivän kulttuuri-ilmiöitä. Opettajankoulutuksen vastuu tulevien opettajien kulttuurikasvatuksesta on opettajankouluttajilla. Kosonen painottaa, että vaikka opetussuunnitelmat määrittävät opetuksen tavoitteita ja sisältöjä, on musiikin opetussuunnitelmien perusta aina sama: ”laulua ja musisoimisen iloa ja monipuolisuutta omaa kansallista kulttuuriperintöä unohtamatta.” (Kosonen 2012, 12.)

5.2 Opintojen antamat valmiudet

Väitöskirjaansa perustuvassa artikkelissaan *Opiskelijan vokaalinen minäkuva* (2009) Lindeberg ei koe liioittelevansa todetessaan, että suomalaisten musiikillinen perussivistys on peruskoulun ja päiväkodin tehtäväkenttää. Kun pohditaan laulujen oppimista Suomessa ja laulamista, ovat lastentarhanopettajat ja luokanopettajat avainasemassa. (Lindeberg 2009, 234.) Heidän koulutukseensa kuuluvat musiikkiopinnot tähtäävän Lindebergin mukaan siihen, että tulevassa työssään opiskelija kykenee suoriutumaan lasten laulamisen opettamisessa osana peruskoulun ja varhaiskasvatuksen musiikkikasvatuksesta. (Lindeberg 2005, 97).

Opettajaopiskelijoilta odotetaan, että he omaksuvat monia tietoja ja taitoja suoriutuakseen opettajan työssä. Lisäksi edellytetään, että koulutuksen aikana opiskelija alkaa tuntea itsensä opettajaksi, että hänelle kehittyy opettajan identiteetti. Opiskeluvuosien aikana opiskelijoiden tulisi siis sekä kartuttaa tiedollisia ja taidollisia valmiuksia, että aloittaa oman ammatti-identiteettinsä luominen. Lindeberg huomauttaa, että jälkimmäinen haaste vaatii luonnollisesti katseen kääntämistä omaan itseen ja vastauksien etsimistä kysymyksiin kuka minä olen ja millainen minä olen. (Lindeberg 2005, 2.)

Musiikinopettajuuden olennainen lähtökohta on tulevan musiikkikasvattajan oma mielipide siitä, millaisen ilmiönä hän kokee ja ymmärtää musiikin. Musiikillinen minäkäsitys peilaa ihmisen kuvaa siitä, millainen hän on itse toimijana musiikin suhteen ja se liittyy suoraan musiikilliseen maailmankuvaan. Anttila ja Juvonen (2003) korostavat, että opettajuuden ja erityisesti musiikinopettajuuden näkökulmasta musiikillisen maailmankuvan tulisi olla mahdollisimman monipuolinen ja liberaali. Jotta monien erilaisten musiikkijärjestelmien tunteminen ja opettaminen mahdollistuisi, tulisi opettajan musiikillisen maailmankuvan olla mahdollisimman salliva suhteessa erilaisiin musiikkikulttuureihin ja musiikkeihin. (Anttila & Juvonen 2003, 132.) Musiikinopettajan on tunnettava oppilaan senhetkistä maailmankuvaa ja käsiteltävä myös niitä musiikinlajeja, joita oppilaat kulloisinkin ajankohtina kohtaavat (Auvinen 2009, 24).

Rajala mainitsee kaipaavansa opinnoissaan pedagogista tietoutta erityisesti lasten ja nuorten lauluäänen ja äänielimistön eroista verrattuna aikuisen lauluääneen ja äänielimistöön. Opinnoissaan Rajala mainitsee saaneensa ainoastaan yhdellä kurssilla laulutekniikan opettamiseen liittyvää tietoa, yhden tunnin ajan. Tunti oli hyvä ja opettavainen, mutta lyhyen ajan takia asian käsittely jäi ohkaiseksi. Rajala on sitä mieltä, että pelkkä oman lauluinstrumentin hallinta ei riitä musiikinopettajalle. Lapsia ja nuoria opastavan opettajan tulee tiedostaa, että aikuisen ja nuoren äänielimistön toiminta ja fysiologia ovat erilaisia. (Rajala 2014, 30.)

Jyväskylän yliopiston musiikkikasvatuksen opiskelijat saavat opintojensa alkuvuosina laulun opetusta, jonka painopiste on klassisessa musiikissa. Jokaisella opiskelijalla on yliopisto-opinnot aloittaessaan eri lähtökohdat. Toiset ovat soittaneet bändisoittimia koko pienen ikänsä eivätkä ole laulaneet muualla kuin omassa suihkukopissaan ja toiset taas ovat saattaneet soittamisen sijaan keskittyneet laulamiseen, eivätkä ole koskeneetkaan kitaravahvistimeen. Itse pop/jazz-laulun muusikon opinnot Jyväskylän ammattiopistossa suorittaneena koin, että klas-

siset laulutunnit toivat uutta näkökulmaa laulamiseeni. Jos yliopistossa saamani tunnit olisivat olleet elämäni ensimmäisiä laulutunteja, olisin luultavasti kaivannut opettajiltani enemmän teknisiä neuvoja ja yksinkertaisesti enemmän valmennusta äänenkäyttöön sekä puhuttaessa että laulettaessa.

Lindebergin mukaan opettajankoulutuksen uudenlainen näkökulma laulamisen opiskelun ja opettamisen opintojaksossa korostaa äänen tai laulutaidon korostamisen sijaan myönteistä käsitystä itsestään. Työskentelyssä otetaan esiin se, mistä opiskelijan käsitys vokaalisesta minäkuvastaan, eli käsityksestä itsestään laulajana rakentuu. Käytännöllinen tavoite opintojaksossa on ottaa oma laulaminen haltuun päivittäisenä työkaluna päiväkodin tai koulun arjessa. Lindeberg lisää, että viimekädessä tämä palvelee suomalaisten koulujen ja päiväkotien lapsia, sillä yhdessä laulamiseksi on suuri tunnemerkitys. (Lindeberg 2005, 150.)

Lindeberg kokee rauhoittavaksi huomata, että oman haastatteluaineistonsa perusteella opettajaopiskelijat pystyivät näkemään itsensä myös laulamisen opettajan roolissa tulevaisuudessa. Useat toivovat vielä kartuttavansa omia taitojaan ennen työelämään astumista. Ääni on se opetusväline, jonka tulee kestää läpi koko opettajan työuran, joten on selvää, että opettajankoulutuksessa pitää olla aikaa ja mahdollisuuksia opastaa opettajia terveeseen äänenkäyttöön ja laulamiseen (Lindeberg 2009, 240–242.)

Opinnoissamme emme ole tähän mennessä keskustelleet tai opiskelleet paljoakaan tavoista opettaa lapsia laulamaan vaan jos johonkin, painottuvat kurssit enemmän yhtyesoittoon ja bändisoitinten haltuunottoon. Toki näitä kursseja tarvitaan, sillä bändisoittoa koulujen musiikintunnit tuntuvat tällä hetkellä lähinnä olevan. Kun taidot soiton ja laulun välillä vaihtelevat opiskelijoiden välillä jo opintojen alussa, antaa koulutuksemmekin mahdollisuuden tuleville opettajille ”unohtaa” laulunopetuksen tärkeyden.

6 POHDINTA

Nykypäivän yliopisto- ja koulumaailmassa asetetaan opetettavia aineita jatkuvasti arvojärjestykseen käyttäen perusteina mitä erikoisempia mittareita. Tästä näkökulmasta asiaa tarkastellen korostavat Anttila ja Juvonen tulevaisuuden musiikkikasvattajan kykyä perustella musiikin oppiaineen tarpeellisuus paitsi itselleen, myös muulle ympäristölleen, kollegoilleen, esimiehilleen ja ennen kaikkea oppilailleen (Anttila & Juvonen 2003, 193). Alakoulussa musiikintunteja on sen verran vähän, että jos opettaja ei koe laulun- ja äänenkäytön opetusta tärkeäksi, voi hän helposti jättää sen vähemmälle huomiolle.

Opettaja on velvollinen opettamaan asiat jotka sisältyvät opetussuunnitelmaan, mutta opettajalla on kuitenkin vapaus valita painopistealueet, toteuttamistapa ja osaksi ajankohta oman harkintansa mukaan. Hänen on myös huomioitava omat ammatilliset ja persoonalliset vahvuutensa, paikalliset olosuhteet ja oppilasryhmän erityisvaatimukset. Opettaja ohjaa luokan toimintaa oman käytännöllisen toimintansa ja tietonsa perusteella. (Rantala 2006, 143–144.)

Opetussuunnitelman painottaessa laaja-alaista oppimista ja ilmiöpohjaisuutta, antaa se opettajalle vapauksia vaikuttaa omaan opettamiseensa, mutta myös vaarantaa tiettyjen aineiden opetuksen jäämisen liian vähälle huomiolle. Jos opettajan tiedot ja taidot jostain tietystä aineesta ovat heikommalla pohjalla, voi hän helpommin myös karsia sen opetusta omassa luokassaan. Luokanopettajaopiskelijoille monialaisissa opinnoissa musiikkia opiskellaan yksi ydinkurssi ja yksi soveltava, jotka Jyväskylän yliopistossa ovat yhteensä 5 opintopisteen laajuiset. Jos taidot opettajaopiskelijalla ennen tätä ovat olleet vähäiset tai olemattomat, ei taitoja alakoulun laulun, tai ylipäätään musiikin opetukseen näiden kurssien puitteissa ehdi sisäistämään tarpeeksi.

Etenkin alkuopetuksessa tärkeäksi nousee huumorin ja leikin kanssa opettelu. Laulutekniikan opettelu ja liiallinen puhuminen siitä ei ole lapsilaulajille tarpeellista. Jos oppilaita pelotellaan liikaa väärän laulutekniikan vaaroista, voi lapsi pelätä laulavansa väärin ja jännittää kehoansa, ja vaara väärän tekniikan kehittymiselle kasvaa. Kun lapsi on oppinut käyttämään ääntänsä vapaasti ja se tulee ulos luonnollisesti, voi hänelle myöhemmällä iällä opettaa yksityiskohtai-

semmin mitä kehossa laulaessa varsinaisesti tapahtuu, ja näin kehittyä laulajana yhä edelleen. Opettajan on tärkeää myös kiinnittää huomiota laulujen tyyleihin ja sanoihin sekä pyrkiä opetuksen monipuolisuuteen.

Koska musiikinopetus painottuu suurelta osin luokanopettajille, koen tärkeäksi, että he saisivat opinnoissaan valmennusta lauluun ja sen myötä ymmärtäisivät, kuinka tärkeää laulaminen alakoulussa on. Uuden opetussuunnitelman painottaessa oppiaineiden integrointia ja laaja-alaista oppimista, on laulua ja leikkiä yhä helpompi yhdistää yhdeksi oppimisen välineeksi – jos opettajalta taitoja tällaiseen työskentelyyn löytyy. Laulunopetukseen ei tarvita ylimääräisiä välineitä ja laulaa voi missä vaan, luokassa, pihalla, käytävillä arkena ja juhlanan. Joskus tuore opettaja tai opettajaopiskelija voi kokea, että säestyssoittimen soittotaidon puute myös hankaloittaa yhteislaulua luokassa. Nykyään myös lastenlauluille on olemassa runsaasti valmiiksi nauhoitettua materiaalia, joissa opettaja saa vapauden laulaa yhdessä lasten kanssa, piiloutumatta itse pianon tai kitaran taakse.

Ihmisten humaani historia, menneisyys ja nykyisyys, syntyy ääninä sekä liikkeen ja äänten rytmeistä. Äänet muodostavat myös hiljaisuuksia, jotka varioivat aikakaudesta, elinympäristöstä ja kulttuurista toiseen. Jotta lapsi tulisi osaksi yhteisöään, on hänen opittava käyttämään ja tulkitsemaan yhteisönsä erityistä hiljaisuuksien ja äänten vuorovaikutusta, äänimaisemaa joka pitää sisällään arvoja, merkityksiä ja toimintamalleja. (Tuomaala 2010, 17.)

Olen ollut etuoikeutettu saatuni opiskella musiikkiluokalla. Alakoulusta kimmonnut laulamisen ja musisoimisen ilo on kuljettanut minua eteenpäin opinnoissani aina tähän asti. Koulun musiikintunnit auttoivat minua löytämään keinon, jolla pystyn ilmaisemaan itseäni, kanavoimaan tunteitani ja esiintymään tavalla, joka minulle tuntuu luontevalta. Toivon, että tulevana musiikkikasvattajan pystyisin jakamaan tätä laulun ilosanomaa myös omille oppilailleni. Jokainen lapsi voi löytää laulun avulla itsestään puolia, jotka eivät mitään muuta instrumenttia soittamalla tulisi esiin. Koska laulaminen laskee verenpainetta, vie ajatukset pois huolista ja rentouttaa, on se mitä luonnollisinta terapiaa (Kesseli 2007, 109). Miksi emme siis laulaisi huoliamme pois?

LÄHTEET

- Ahola, A. & Nikulainen, J. (toim.) (2010). *Aika laulaa lapsen kanssa: Polkuja lastenmusiikin historiassa*. Helsinki. WSOY.
- Anttila, M. & Juvonen, A. (2003). *Kohti kolmannen vuosituhatvuotisen musiikkikasvatusta osa 2: Näkökulmia musiikkikasvattajien koulutukseen Suomessa ja Virossa*. Joensuu: Joensuu University Press Oy.
- Anttila, M. & Juvonen, A. (2002). *Kohti kolmannen vuosituhatvuotisen musiikkikasvatusta*. Joensuu: Joensuu University Press Oy.
- Auvinen, S. (2009). *Lauluopetus Jyväskylän Yliopiston musiikkikasvatuksen koulutusohjelmassa ja sen suhde työelämään*. Jyväskylän yliopisto. Musiikin laitos. Pro gradu.
- Danielson, E. (2000) *The Importance of Nursery Rhymes*. Texasin Yliopisto. E-artikkeli osoitteessa: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED442117.pdf> (Luettu 27.4.2017)
- Henriksson, J. (2010). *Lastenmusiikki uudistuu 1970-luvulla*. Teoksessa Ahola, A. & Nikulainen, J. (toim.) *Aika laulaa lapsen kanssa: Polkuja lastenmusiikin historiassa*. Helsinki. WSOY. 156–157.
- Häyrynen, A. (2010a). *Viikarit musiikin maailmassa – Lasten säveltaide sodan jälkeen*. Teoksessa Ahola, A. & Nikulainen, J. (toim.) *Aika laulaa lapsen kanssa: Polkuja lastenmusiikin historiassa*. Helsinki. WSOY. 126–135.
- Häyrynen, A. (2010b). *Laps' Suomen älä vaihda pois – Suomalaisen lastenmusiikin nousu 1500-luvulta 1950-luvulle*. Teoksessa Ahola, A. & Nikulainen, J. (toim.) (2010). *Aika laulaa lapsen kanssa: Polkuja lastenmusiikin historiassa*. Helsinki. WSOY. 34–53.
- Kartiovaara, S. (2015). *Laulava ja liikkuva lapsi: toiminnallisen laulunopetuksen materiaali-paketti alakouluun*. Jyväskylän yliopisto. Musiikin laitos. Pro gradu. Osoitteessa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/46182/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201506032169.pdf?sequence=1> (luettu 3.2.2017)
- Kartiovaara, S. (2013) *Laulun opetus – tai sen opettamattomuus koulussa*. Jyväskylän yliopisto. Musiikin laitos. Kandidatkielma. Osoitteessa: <https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/44012/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201408132353.pdf?sequence=1> (luettu 3.2.2017)
- Kenney, S. (2005). *Nursery Rhymes: Foundation for Learning*. General Music Today 19 (1). Birmingham. MENC: The National Association for Music Education. 28–31.
- Kesseli, P. (2007). *Karaoken ABC: Kun Suomi tarttui mikkiin*. Jyväskylä. Gummeruksen kirjapaino Oy.
- Kosonen, E. (2012). *Kansakoulunopettajat kulttuurikasvattajina. Seminaarien musiikinopetus kansakoulun laulunopetuksen esikuvana*. Teoksessa Kauranne, J., Merimaa, E. & Rantala J. (toim.) *Opettaja yhteiskunnallisena ja kulttuurivaikuttajana*. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seuran vuosikirja 2012. Koulu ja menneisyys L. 69–91.

- Koulujen musiikinopettajat ry (KMO). (2017). Osoitteessa:
<http://www.koulujenmusiikinopettajat.fi/ops2016/> (luettu 1.2.2017)
- Kurki, L. (2010). *Mitä on lastenmusiikki?* Teoksessa Ahola, A. & Nikulainen, J. (toim.) *Aika laulaa lapsen kanssa: Polkuja lastenmusiikin historiassa*. Helsinki. WSOY. 13.
- Lindeberg, A-M. (2009). *Opiskelijan vokaalinen minäkuva*. Teoksessa Louhivuori, J., Paananen, P. & Väkevä, L. (toim.) *Musiikkikasvatus: Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. Jyväskylä: Suomen musiikkikasvatusseura – FiSME ry. 233–244.
- Lindeberg, A-M. (2005). *Millainen laulaja olen*. Opettajaksi opiskelevan vokaalinen minäkuva. Joensuun yliopisto. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 104.
- Louhivuori, J., Paananen, P. & Väkevä, L. (2009). *Musiikkikasvatus : Näkökulmia kasvatukseen, opetukseen ja tutkimukseen*. Jyväskylä. Suomen musiikkikasvatusseura - FiSME r.y.
- Maakuntalaulut heräävät uudelleen eloon!* – hanke. (2017).
 Osoitteessa: <http://www.maakuntalaulut.fi/#next> (luettu 13.2.2017)
- Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet (POPS). (2014). Helsinki: Opetushallitus.
 Osoitteessa:
http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf (luettu 15.11.2016)
- Pihkainen, T. (2011). *Opas Lasten Laulamiseen*. Helsinki. Sulasol, Suomen Laulajain ja Soittajain Liitto ry.
- Rantala, T. (2006). *Oppimisen iloa etsimässä*. Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Rajala, E. (2014). *Äänenkäytön ja laulutekniikan opettaminen peruskoulun yläluokilla*. Kandidatutkielma, musiikkikasvatus. Jyväskylän Yliopisto. Osoitteessa:
<https://jyx.jyu.fi/dspace/bitstream/handle/123456789/44705/URN%3aNBN%3afi%3ajyu-201411213324.pdf?sequence=1> (luettu 15.11.2016)
- Tolonen, T. (2010). *Nyt on meillä lysti leikki*. Teoksessa Ahola, A. & Nikulainen, J. (toim.) *Aika laulaa lapsen kanssa: Polkuja lastenmusiikin historiassa*. Helsinki. WSOY. 32–33.
- Tuomaala, S. (2010). *Lapsi Suomessa 1850-1950 – Ääntä ja hiljaisuutta*. Teoksessa Ahola, A. & Nikulainen, J. (toim.) *Aika laulaa lapsen kanssa: Polkuja lastenmusiikin historiassa*. Helsinki. WSOY. 16–25.
- Tulamo, K. (1993). *Koululaisen musiikillinen minäkäsitys, sen rakenne ja siihen yhteydessä olevia tekijöitä*. Helsinki. Sibelius-Akatemia. *Studia musica* 2.
- Vaalio, K. (1997). *Ääni-instrumentti ja sen rakenne*. Teoksessa Hautamäki, T. (toim.) *Laulajan opas*. Tampere. Tampereen yliopistopaino.